

**ANAYASA HUKUKU AÇISINDAN
MAHKEME KARARLARINDA SÖZDE
(GÖRÜNÜRDE) GEREKÇE**

Yrd.Doç.Dr. Mustafa ALP*

I. SORUN

“Gerekçeli karar 1789 Fransız Devriminin adalet yolunda eşsiz bir fethidir.”¹ İnsanlığın adalet ve hukuk adına elde ettiği bu kazanımına verilen değer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında açıkça ifade edilerek vurgulanmıştır: “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*” (Anayasa md. 141 f. 3). Alman Anayasasında “Hukuki Dinlenme Hakkı”nın, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde (AİHS) ise “Adil Yargılanma Hakkı”nın önemli bir unsuru olduğu kabul edilen, fakat bu metinlerde açıkça yer almayan gerekçeli karar kuralına, Anayasamızın açıkça yer vermiş olmasına dikkat çekmek gerekir.

Mahkeme kararının gerekçeli olması lüzumu, şüphesiz ceza yargılamasında daha büyük bir önem taşımaktadır. Kanunsuz suç ve ceza olmayacağına göre, bir ceza verilmesini gerektiren olguların ve hukuki nedenlerin hiçbir tereddüte meydan vermeyecek şekilde açıklanması zorunluluğu bugün üzerinde tartışmayı gerektirmeyecek ölçüde açık bir durumdur. Önemli olan, gerekçeli kararın sadece ceza hukuku için değil, bilakis medeni yargı ve hatta idari yargı için de geçerli olduğunu vurgulamaktır. Zira bireylerin medeni yargı davalarında da gerekçeli karar verilmesinde korunmaya değer menfaatleri vardır. Gerekçesiz ya da sözde gerekçeli medeni yargı kararları da kişilerin haklarını ihlal ederler ve medeni yargılamada da gerekçeli karar adil yargılanma hakkının bir unsurudur. Zaten Anayasa md. 141/3’de de bir ayırım yapılmadan tüm mahkeme kararlarının gerekçeli olması kuralı getirilmiştir.

Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını bağlayan temel hukuk kurallarıdır (Anayasa md. 11). Anayasanın gerekçe kuralı da, içeriği ve Anayasada “Yargı” bölümünde yer almasının doğal sonucu olarak öncelikle yargı organına yönelik bir temel hukuk kuralıdır. Tüm mahkemeler ve özellikle de yüksek

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı

¹ (Bore, n.1986); Selçuk, Sami: “Yargıtayın (Bozma Mahkemesinin) ve Temyiz Yolunun İyi Algılanması ve Kurumsallaşması Sorunları”, Yargıtay Dergisi, 1992, Sayı 1-2, s.19, 37

mahkeme olarak Yargıtayın, gerekçe kuralına uymaya özen göstermesi bir anayasa buyruğudur; kamu düzenine ilişkin emredici bir kuraldır².

Hal böyle iken, örneğin gerekçesi aşağıdaki gibi bir ifadeden ibaret olan bir mahkeme kararının, gerekçeli olduğu, Anayasanın gerekçe kuralına uyduğu söylenebilir mi?: “Düzeltilmesi istenen Hukuk Genel Kurul ilamında gösterilen gerektirici nedenlerle karar düzeltilmesi talebinin reddine”. Ya da: “Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı kanıtlara, yasaya uygun gerektirici nedenlere, özellikle delillerin değerlendirilmesinde bir isabetsizlik görülmemesine göre onama”³

Bu tip yargı kararlarının şeklen gerekçesiz oldukları söylenemez. Kararlara bir gerekçe yazılmıştır. Şeklen Anayasa md. 141/3’deki gerekçe kuralına uyulmuştur. Bununla birlikte, içerik bakımından gerçekten Anayasaya uygun davranıldığı, bu tip formüllerin gerekçe olarak yeterli olduğu kabul edilemez. Sorun, yargı kararlarının şeklen bir gerekçe içermekle beraber, bu gerekçelerin herhangi bir nedenle hukuk tekniği bakımından yetersiz kalması veya formül ifadelerden ibaret olmasıdır. Bu ve benzeri gerekçeler, aslında birer sözde (görünürde) gerekçedirler. “Gerekçesizlik ya da görünüşte gerekçe, adalete başvuranların adil yargılanma haklarını hile-i şeriyeyle yıkan bir gizli adalettir”⁵.

Bu çalışmanın amacı, sözde ya da görünürde gerekçenin Anayasaya aykırılığını göstermektedir. Bunun için önce genel olarak gerekçenin önemi açıklanacak, ardından gerekçe için Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri ile getirilen güvenceler verilecek; bu çerçevede gerekçenin temel hak ve özgürlükler arasındaki yeri ve önemi anlatılacaktır. Anayasa ve AİHS hükümleri ışığında, gerekçenin nasıl olması gerektiği ve gerekçe noksanlarının açıklanması da bu çalışmaya dahildir.

Gerekçesiz ya da sözde gerekçeler içeren kararlar sadece Anayasa md. 141 f.3’e ve ilgili diğer kanun hükümlerine aykırı olmakla kalmazlar. Aslında gerekçesiz karar, adil yargılanma hakkına, hak arama özgürlüğüne aykırılıktır. Bu nedenle her gerekçesiz karar, bir temel hak, bir insan hakkı ihlalidir. Bu inceleme kapsamında gerekçeli kararın sadece yargıya yönelik bir düzenleme değil, aynı zamanda ve asıl olarak bir anayasal hak olduğu gösterilecektir. Bunun için, hem gerekçe kuralının nedenleri ve öneminin anlaşılması, hem de somut olarak, bir mahkeme kararının gerekçesinin nasıl olması gerektiğinin incelenmesi zorunludur. Bu inceleme sadece Anayasa ve ilgili kanun hükümlerine göre değil, aynı zamanda Türk hukukuna yeni

² YİBK, E. 1991/7, K. 1992/4, T. 10.4.1992: YKDCilt:18, Sayı:7, Temmuz 1992, s.9971002; HGK E. 1999/6-218,K. 1999/231, T. 21.4.1999, YKD Cilt:26, Sayı:10, Ekim, 2000, s.1498, 1502; Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, E. 2000/829, K. 2000/1121, T. 8.3.2000: YKD, Cilt:26, Sayı:10, Ekim 2000, s.1562

³ Yargıtay HGK, 10.5.2000, E. 2000/15-130, K. 2000/878

⁴ Aşçıoğlu, Çetin: “Yargı Kararlarında Gerekçe”, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu IX, Ankara, 1992, s.43, 49

⁵ Selçuk, s.37

bir boyut kazandıran Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadına göre de yapılacaktır.

II. GEREKÇELİ KARAR; KAVRAM VE ÖNEM

1. Gerekçe Kavramı

Gerekçe ya da esbabı mucibe kısaca, yargıcın hükmünü dayandırdığı nedenler anlamına gelir⁶. Aşçıoğlu'na göre yargıda gerekçe, "*hakimin vardığı sonuçların nedenlerini doğru ve çelişki yaratmadan göstermesi - açıklaması yoluyla güven ve adil yargılanma düzeni sağlayan temel kavramlardan biridir*"⁷.

Anayasa md. 141 f. 3'deki mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olacağı hükmü dışında, usul hukukunda da konuyla ilgili hükümler mevcuttur. HUMK md. 489 f. 3 uyarınca gerekçeli kararın hükmün tefhimi tarihinden itibaren 15 gün içinde yazılması gerekir. HUMK md. 388/3 uyarınca kararda, iki tarafın iddia ve savunmalarının özeti, anlaşıkıkları ve anlaşamadıkları hususlar, ihtilafli konular hakkında toplanan deliller, delillerin tartışması, ret ve üstün tutma sebepleri, sabit görülen vakialarda bunlardan çıkarılan sonuç ve hukuki sebep yer alacaktır, ki bu kısım hükmün gerekçe bölümüdür⁸. Medeni Usul Hukukunda hüküm mahkemesi kararının gerekçesiz olması mutlak bozma nedeni olarak kabul edilmektedir⁹. Yargıtay da, kararların gerekçeli olmasının kamu düzeni ile ilgili olduğuna işaret ederek, gerekçesiz ya da "görünürde gerekçeli" kararları bozmaktadır¹⁰. Ceza usulünde hükmün gerekçesiz olması mutlak bir temyiz (bozma) sebebi olarak açıkça sayılmıştır (CMUK md. 308/7). Yargıtay kararları ise HUMK md. 439 f. 1 uyarınca mutlaka gerekçeli yazılmak zorundadır. Hakimin kararlarında ilmi ve kazai içtihatlarından yararlanması hükmü de (MK md. 1), kararın gerekçelendirilmesi lüzumuna işaret eder.

2. Gerekçenin Önemi

"Mahkeme muhakemenin yapıldığı yerdir." Hukuk Başlangıcı dersinde 1. sınıf öğrencilerine öğretilen bu hukuki tekerleme, onların hukukçunun temel faaliyetini kavramasına yöneliktir. Yargılama, mahkemenin tarafların katılımı ile yaptığı bir mantık yürütme faaliyetidir. İddia ve savunmaların birbirleri ile tartılıp değerlendirildiği bu faaliyet sonunda işin hukuki gereğinin ne olduğu saptanacaktır. Her mantık yürütmede olduğu gibi burada da işin doğası gereği neden sonuç ilişkisinin

⁶ Yılmaz, Ejder: Hukuk Sözlüğü, Ankara, 1985, s.252

⁷ Aşçıoğlu, s.43, 48

⁸ Kuru, Baki/Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder: Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara, 1986, s.338

⁹ Kuru, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt IV, Ankara, 1984, s.3311

¹⁰ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, E. 2000/829, K. 2000/1121, T. 8.3.2000: YKD, Cilt:26, Sayı:10, Ekim 2000, s.1562

kurulması, sonuca nasıl ulaşıldığının bir gerekçe ile açıklanmasının beklenmesi doğaldır.

Fakat hukukta, yargılamada gerekçe zorunluluğu, bu mantık yürütmedeki gerekçe lüzumundan daha önemlidir. Her şeyden önce hukukçunun eğitimi buna yöneliktir: Hukuk eğitiminde sınavlarda verilen gerekçesiz yanıtlar kabul edilmezken, hukuk devletinin temel unsurlarından olan yargı denetiminin gerekçesiz olması hiçbir şekilde normal karşılanamaz. Anayasa Mahkemesi bir kararında yargı denetimini şu şekilde tanımlamıştır: “Yargı denetimi yalnızca bir uyumsuzluğu çözümlenmekle kalmayıp, bir hakkın saptanması ve tanınması neyi gerektiriyorsa bunları da kapsayan bir çalışmadır¹¹”. O halde yargı denetimi, hakkın saptanması ve tanınmasını gerektiren tüm hukuki dayanakları içeren bir gerekçe olmaksızın düşünülemez.

Gerekçe teknik olarak özellikle iki bakımdan önemlidir: Birincisi, taleple karar arasında mantıklı bir bağın olup olmadığını anlayabilmek için gerekçenin varlığı şarttır. Verilen hüküm, talep edilen şey açısından değerlendirildiğinde doğru ve mantıklı mıdır sorusunun yanıtı ancak gerekçeye bakılarak verilebilir. İkinci önemli nokta ise, mahkemenin kendi görev ve yetki alanının, yani kanunun çizdiği sınırlar içinde kalıp kalmadığını anlayabilmektir. Bu husus ancak noksatsız bir gerekçeden anlaşılabilir¹².

İşaret edilen bu iki noktadan da anlaşılacağı üzere, karar gerekçesinin işlevi, kararın anlaşılmasını ve denetlenmesini sağlamasıdır. Her şeyden önce bizzat yargıç, gerekçe sayesinde kendi kendini, verdiği kararın doğru olup olmadığını denetleme imkanına kavuşur. Neden-Sonuç ilişkisi kurulmadan, verilen kararın doğruluğunu denetleme imkanı oluşmaz. Yargıtay denetimi ise zaten ancak gerekçe sayesinde mümkün olabilir.

Yargıtay kararlarının gerekçeli olması ise, öncelikle hüküm mahkemesinin ve tarafların bu karara uyup uymayacaklarına karar verebilmeleri için önemlidir. İçtihat mahkemesi olan Yargıtayın kararlarının gerekçeli olması, hem yargı hem de hukuk bilimi için önemlidir. Gerekçeli kararlar, nedenleri anlaşıldığı için benzer olaylarda hataya düşmeden ve kolaylıkla emsal etkisi yapacaklardır. Gerekçe sayesinde kararlar bilimsel tartışmaya açık olacakları için, eleştirilebilecek ve yararlanılacak kaynaklar teşkil ederek sağlıklı bir hukuki gelişmeye yolaçacaklardır.

Güçlü ve sağlam gerekçeler, ancak olguların ve hukuki sorunların çok iyi incelenmesi sonucunda ortaya çıkabilirler. Bu iyi inceleme, yargının hata yapma ihtimalini en aza indirerek adli hataların önüne geçer¹³. Gerekçe yazan yargıç, gerekçe

¹¹ E. 1990/4, K. 1991/33, 1.10.1991; RG 7.2.1992, sayı: 21135

¹² **Karayağcı**, Yaşar: Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu IX, Bildiriler-Tartışmalar, Ankara, 1992, Tartışmalar, s.72

¹³ **Aşçıoğlu**, Çetin: “Yargıtay’da İnsan Unsuru ve Çalışma Yöntemleri Sorunları”, Yargıtay Dergisi, Ocak-Ekim 1989, Cilt 15, Sayı: 1-4

gereçlerine yani hukuk eserlerine başvuracaktır¹⁴. Böylece bir yandan kendini meslek içinde eğitecek, geliştirecek, diğer yandan da hukuk bilimindeki gelişmeleri kararlarına yansıtarak, hukuku geliştirecektir. Kararlar gerekçesiz ya da sözde gerekçeli olurlarsa, hem hata ihtimali artacak, hem de hukukun gelişimi duracaktır.

Gerekçeli kararın yargılama tarafları ve toplum üzerindeki olumlu etkisi ise daha büyüktür: Tarafların karardan tatmin olmaları ancak gerekçe sayesinde mümkündür. İnsanlar ancak nedenlerini bildikleri kararların doğruluğuna inanır ve güvenirlir. Gerekçesiz ya da görünürde gerekçeli bir karar, hukuki nedenler dışında başka etkenlerin de kararda etkili olduğu, yargının tarafsız olmadığı, keyfi davrandığı şüphesini beraberlerinde getirir. Bunun sonucunda toplumun adalete, yargıya güven hissi sarsılır: *“Hukukun üstün kılınması, yargıya güven duyulup bunun kuvvetlendirilmesi yansız ve aleni yargılama yanında, yoğun bir mesainin ürünü olan nihai kararların da yargılama safahatına uygun, doyurucu ve inandırıcı biçimde kaleme alınması ile olanaklıdır.”*¹⁵.

Bir mahkeme kararı, tamamen hukuka uygun ve hatasız bile olsa, bu kararın yeterli gerekçeden yoksun olması keyfilik ya da dosyanın yeterince incelenmediği şüphesini uyandıracaktır. Kararların gerekçeli olması “keyfi” kararların verilmesine mani olduğu gibi, vatandaşın mahkeme kararlarına itimadını da sağlar¹⁶. Mahkeme, davanın ciddi bir şekilde incelendiği konusunda tarafları tatmin etmelidir. *“Mahkemelerin saygınlığı kararlarının başta dava tarafları olmak üzere kamuoyunda kabul görmesine bağlıdır. Kararların gerekçeli olması, dava tarafları üzerinde, davaların gereği gibi incelendiği kanısını uyandırarak onları tatmin eder ve mahkemelerin tarafsızlığı konusunda güven duygusu yaratarak saygınlığını artırır.”*¹⁷.

Özetle, gerekçeli karar birkaç yönden önemlidir. Birincisi, gerekçe, her şeyden önce karar veren mahkemeyi uyguladığı kanunun sözü ve özüne uygun davranmaya, doğru ve anlamlı olguları ortaya koymaya mecbur tutar. Böylece yargıcı düşünmeye, kendi kendini denetlemeye sevk eder. İkincisi, ilgililere kararın yasaya ve hukuka uygunluğunu değerlendirme imkanı verir; onlara kanun yoluna gidip gitmeme konusunda ışık tutar. Üçüncüsü, mahkeme kararının dayandığı olgular ve hukuki nedenleri ortaya koyduğundan, gerçek anlamda değerlendirilmesi ve denetlenmesi imkanını sağlar. Son olarak, gerekçe, kamuoyunda kararın tartışılabilmesini ve kabul görmesini, böylelikle de yargıya güven duyulmasını mümkün kılar.

¹⁴ Selçuk, s.37

¹⁵ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, E. 2000/829, K. 2000/1121, T. 8.3.2000; YKD, Cilt:26, Sayı:10, Ekim 2000, s.1562

¹⁶ Armağan, Servet: Türk Esas Teşkilat Hukuku, İstanbul, 1979, s.74; YİBK, E. 1991/7, K. 1992/4, T. 10.4.1992

¹⁷ Ünal, Şeref: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM Yayınları, Ankara, 1995, s.170

III. GEREKÇENİN ANAYASAL DAYANAKLARI

Anayasa md 141 f. 3’de açıkça bütün mahkeme kararlarının gerekçeli olacağını öngörmüş olduğundan, Türk Anayasa hukukunda gerekçenin somut dayanağı bu hükümdür. Ancak, gerekçe bu şekilde açıkça öngörülmemiş olsaydı bile, yine de bir insan hakkının (adil yargılama hakkı) unsuru ya da insan haklarının usuli güvencesi (yargısal temel hak) şeklinde, bir anayasal hak olarak karşımıza çıkardı. AİHS md. 6’da Adil Yargılama Hakkı başlığı altında gerekçeden hiç bahsedilmemesine rağmen, AİHM, gerekçenin adil yargılama hakkının bir unsuru olduğunu ve gerekçesizlik hallerinin adil yargılama hakkını ihlal ettiğini kabul etmiştir. Alman Anayasa Mahkemesi ve Anayasa hukuku öğretisinde de, Alman Anayasası md. 103’deki Hukuki Dinlenme Hakkının zımnen gerekçeyi içerdiği, gerekçesiz kararın bir anayasa ihlali olduğu görüşü yerleşik görüştür.

Türk hukuku için ilginç olan husus, Anayasada gerekçenin açıkça belirtilmesine rağmen, sözde (görünürde) gerekçeli kararların önüne geçilememiş olmasıdır. Anayasa md. 141/III hükmüne ve usul yasalarındaki hükümlere rağmen Türkiye’de mahkeme kararlarının sözde gerekçelerle kaleme alınması sürmektedir. Yüksek mahkeme olarak bundan bilhassa kaçınması gereken Yargıtay’ın dahi sıklıkla formül gerekçeler kullandığı açıkça dile getirilen bir husustur¹⁸. Yargıtay hakimlerinin gerekçesiz ve sözde gerekçeli kararlarından sorumlu tutulması ise mümkün olamamaktadır. Zira Yargıtay bir kararında, gerekçesiz kararı imzalayan Yargıtay daire başkanı ve üyeleri aleyhine açılan tazminat davasını, bu konuda görevsiz olduğu gerekçesiyle reddetmiştir¹⁹. Daha sonraları başka nedenlerle Yargıtay üyeleri hakkında açılan tazminat davaları ise, “*Anayasa mahkemesinin mahkumiyet kararı olmadan tazminat davası açılmayacağı gerekçesiyle*” reddedilmiştir²⁰. Anayasa Mahkemesinde adı geçen türde bir dava açma imkanı Türk hukukunda mevcut olmadığından, gerekçesiz ya da sözde gerekçeli bir Yargıtay kararı Türk hukukunda yaptırımsız kalmaya mahkumdur.

Gerekçenin, bir anayasal kural olmasından öte, bir insan hakkının ya da usuli temel hakkın unsuru olduğunun vurgulanmasının bu yönde somut faydaları olabilir. Her şeyden önce, anayasal hak olarak görüldüğünde, kararların gerekçeli olmasının ciddiyetinin kavranması yönünde bir bilince ulaşılabilir. Hatta yasa koyucunun bu yönde daha kesin hükümler getirmesi beklenebilir. Ve ikincisi, yine bu şekilde, gerekçesiz kararlara karşı bir yaptırım sağlanabilir. Gerekçesiz kararın bir insan hakkı ihlali olduğu bilinci ve gerekçesiz karar karşısında AİHM’ne bireysel başvuru hakkının kullanılması, hukukumuzu sözde gerekçe tehlikesinden kurtarabilir²¹.

¹⁸ Selçuk, s.37; Aşçıoğlu, s.47 vd.

¹⁹ Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt II, s.2096

²⁰ Doğanay, İsmail: Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu IX, Tartışmalar, s.70

²¹ Bu tehlike hakkında bkz. Selçuk, a.g.e. s.37

1. Adil Yargılama Hakkı ve Gerekçe

a. Kavram

Adil Yargılama Hakkı, doğru, dürüst, hukuk devletine uygun tarzda bir yargılama faaliyetinin anayasal teminatıdır. Adil yargılamanın bir bakıma insan haklarının yargısal boyutu olduğu, çünkü adil ve doğru bir hukuki koruma sağlanmadan, insan haklarının gerçekleştirilemeyeceğini söylemek yanlış olmaz. Adil yargılama, kişi özgürlüğünün güvencesi olarak, hukukun genel ilkelerinden biridir²². Türk hukuk öğretisinde adil yargılama²³ terimi yanında, “*hakkaniyete uygun yargılama*”²⁴, “*doğru yargılama*”²⁵ ve “*dürüst işlem ilkesi*”²⁶ terimleri de kullanılmaktadır. Amerikan Anayasası md. 14’de bu hak, “due process of law” kuralı ile açıkça garanti altına alınmıştır. AİHS md. 6 ile çeşitli unsurları içeren bir bütün olarak bireyin adil yargılama hakkı korunmaktadır²⁷.

AİHM’ne göre adil yargılama hakkı, hukukun üstünlüğü ilkesi ile birlikte anlaşılmalı ve yorumlanmalıdır²⁸. Yargıyla ilgili tüm temel haklar gibi, adil yargılama hakkının da temeli hukuk devleti ilkesidir²⁹. Hukuk devleti, vatandaşların hukuki güvenlik içinde buldukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistemdir³⁰. Anayasa Mahkemesi de bir kararında hukuk devletini tanımlarken “*insan haklarına saygılı ve bu hakları koruyucu adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmekle kendisini yükümlü sayan ... devlet*” ifadesini kullanmıştır³¹. Hukuk devletinde hakimlerin hukukun genel ilkelerini de uygulaması gereği³² ve adil yargılama hakkının hukukun genel ilkelerinden olduğu³³ düşünülürse, adil yargılama ilkesine uyulmasının hukuk devleti ilkesinde dayanağını bulduğu ortaya çıkar. Yargılamanın adalete uygun olması bir yandan da insan haklarına saygı ilkesi ile ilgilidir. Bireyin temel hakları yargı önünde ve yargı faaliyetinin her aşamasında adil yargılama hakkı ile güvence altına alınmaktadır³⁴. Bireye tanınan hakların hiç birinin, adil yargılama hakkı olmadıkça bir anlam ifade etmeyeceği kabul

²² **Kaboğlu**, İbrahim Ö.: Özgürlükler hukuku, İstanbul, 1993, s.90

²³ **Kaboğlu**, s.90, 174

²⁴ Feyyaz **Gölcüklü**/Şeref **Gözübüyük**: Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 1998, s.237

²⁵ **Akılloğlu**, Tekin: İnsan Hakları I, Ankara, 1995, s.49, 314, 316

²⁶ **Öztürk**,

²⁷ **Gölcüklü/Gözübüyük**, s.237

²⁸ **Gölcüklü/Gözübüyük**, s.238

²⁹ **Atalay**, Esra: “Yargısal Temel Haklar”, Şükrü Postacıoğlu’na Armağan, İzmir, 1997, s.437, 444

³⁰ **Özbudun**, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, s.89

³¹ Anayasa Mahkemesi, 25.5.1976, AMKD, S.14, s.189

³² **Özbudun**, s.96

³³ **Kaboğlu**, s.90

³⁴ **Akılloğlu**, s.49; **Pekcanitez**, Hakan: “Medeni yargıda Adil Yargılama”, İzmir Barosu dergisi, Nisan 1997, s.35, 37

edilmelidir. Adil yargılanma hakkı olmadıkça kişi özgürlüğü ve güvenliğinden bahsetmek imkansızdır³⁵.

Adil yargılama, belli bir yargılama usulü ya da yargılamanın belli bir parçasıyla sınırlı değildir. Adil yargılama ilkesinin davanın açılmasından sona ermesine ve hükümden sonra da cebri icranın sona ermesine kadar devam edeceği kabul edilmektedir³⁶. AİHS md. 6/I'de adil yargılama hakkının, her şahsın medeni hak ve vecibelerle ilgili nizaları yani medeni yargılama hukuku için de geçerli olduğu açıkça ifade edildiğinden, adil yargılama hakkının sadece ceza hukukuna özgü olmadığı açıktır.

b. Adil Yargılama Hakkının Unsuru Olarak Gereke

AİHS md 6 f. 1'de adil yargılama hakkını oluşturan unsurların bir kısmı açıkça sayılmaktadır. Bunlar, “*kanuni, müstakil ve tarafsız bir mahkeme tarafından*”, “*makul bir süre içinde*” ve “*aleni olarak*” yargılanmadır. Bunun yanında md.6/I “*hakkaniyete uygun olarak yargılanma*” ifadesine yer vermektedir ki bu ibare, 6. maddenin özünü oluşturmaktadır. AİHM, bu kavrama istinaden, md. 6'da açıkça sayılmayan, fakat “adil yargılama”nın zımni gerekleri olduğu kabul edilen unsurları saptamıştır³⁷. Bu unsurlar, “ *taraflar arasında silahların eşitliği ilkesi*” ve “*gerekeçeli karar*” kuralıdır.

AİHM'ne göre, gerekeçeli karar kuralı bazı hallerde, özellikle kanun yollarının mevcut olduğu durumlarda, adil yargılama kavramının önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. İnsan Hakları Komisyonu da, gerekeçeli karar tebliğ edilmediği için ilgili taraftan gerekeç göstermeden yapılan temyiz başvurusunun bu nedenle reddi halinde, sanığın gerçek ve etkili bir savunmadan mahrum kıldığı ve sonuçta adil yargılama hakkının ihlal edildiği kanısındadır³⁸. AİHM, Hadjianastassiou - Yunanistan davasında, “*mahkemelerin kararlarının dayandığı gerekçeleri mutlaka yeterli açıklıkla belirtmek zorunda*”³⁹ olduklarını belirtmiş ve aksini adil yargılama hakkının ihlali olarak görmüştür. Higgins ve Diğerleri - Fransa davasında ise gerekenin yeterince açık ve belirli olmaması, adil yargılama hakkının ihlali olarak görülmüştür⁴⁰. Görüldüğü üzere AİHM, sadece gerekenin varlığını değil, aynı zamanda gerekenin doyurucu olmasını da aramaktadır. De Moor - Belçika, Ruiz Torija - İspanya⁴¹ ve Hiro Balani - İspanya⁴² davalarında da AİHM gerekeçeli karar yönünden adil yargılama hakkı ihlal edildiği gerekçesiyle ilgili devletleri mahkum etmiştir.

³⁵ **Kaboğlu**, s.174

³⁶ **Pekantez**, s.38

³⁷ **Gölcüklü/Gözübüyük**, s.264

³⁸ **Gölcüklü/Gözübüyük**, s.266

³⁹ **Hadjianastassiou/Yunanistan** (69/1991/321/323)

⁴⁰ **Higgins ve Diğerleri/Fransa** 19.2.1998

⁴¹ Seri A No. 303-A; E.H.R.R. 19:553, 9.12.1994

⁴² Seri A No. 302-B; E.H.R.R. 19:566, 9.12.1994

Alman Anayasa hukukunda da gerekçesiz kararın, Alman Anayasası md. 103'deki hukuki dinlenme (rechtliches Gehör) hakkına aykırı olduğu kabul edilmektedir⁴³. Hukuki dinlenme hakkı alman anayasa hukuku öğretisinde bir temel hak olarak, yargısal temel haklardan biri olarak kabul edilmektedir⁴⁴. Hukuki dinlenme hakkı da adil yargılanma hakkının vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edildiğinden, gerekçesizlik Alman Anayasa hukukuna göre de, adil yargılama hakkına aykırıdır⁴⁵. Mahkeme kararlarının gerekçeli olması yine açıkça madde metninde yer almamakla birlikte, alman anayasa hukukunda hukuki dinlenme hakkının gerekçeli karar zorunluluğunu da içerdiği konusunda hiçbir tereddüt yoktur. Böylece alman hukuku bakımından da gerekçeli karar hakkının hukuki dinlenme şeklinde ifade edilen adil yargılama hakkının bir gereği olarak temel hak garantisinden yararlandığı söylenebilir.

Alman Anayasa Mahkemesi de mahkemenin iddia ve savunmanın dayandığı esaslı olguları karar gerekçesinde değerlendirmemesini hukuki dinlenme hakkının ihlali olarak kabul etmiştir⁴⁶. Taraflardan birinin iddia ya da savunmasının gerekçede hiç dikkate alınmamış ya da yeterince incelenmemiş olması da Alman Anayasa Mahkemesince hukuki dinlenme hakkının ihlali olarak görülmüştür⁴⁷.

c. Türk Anayasa Hukukunda Adil Yargılama Hakkı

Türk hukukunda adil yargılama hakkının yeri ve niteliği tartışmalıdır. Kaboğlu'na göre adil yargılama hakkı makul süre ve suçsuzluk karinesi gibi prensiplerle birlikte, kişi özgürlüğünün güvencesi olarak, hukukun genel ilkelerini oluşturur⁴⁸. Bu hali ile de kişinin güvenlik içinde yaşama hakkının bir unsurudur, güvencesidir⁴⁹. Kaboğlu'na göre, Anayasa, adil yargılama başlığı altında AİHS md. 6/I'deki hakları, 36. ve 37. maddeler ile 141. maddesinde düzenlemektedir⁵⁰. Böylece Kaboğlu'na göre, gerekçeli karar kuralı adil yargılama hakkının bir unsuru olmakta ve bu haliyle md. 141'de somutlaşmaktadır.

Akılhoğlu'na göre AİHS md. 6'daki adil yargılama hakkı, Anayasanın çeşitli kuralları ile düzenlenmişlerdir. Bu kurallar, hakların korunması ile ilgili hükümler (md. 36 - 40) ve yargının genel hükümleridir (md. 138 - 142)⁵¹. Bu kurallar, belli bir temel hak alanını düzenlemekten çok, hak aramaya veya hakların korunmasına ilişkin

⁴³ Schmidt -Aßmann, Eberhard, Art 103 Abs.1 GG, Rn. 99, in: **Maunz/Dürig** GG Kommentar, München, 1996

⁴⁴ Herzog, Roman: Art. 92 GG Rn. 11, in: **Maunz/Dürig**

⁴⁵ Atalay, s.453

⁴⁶ BVerfGE v. 13.11.1992, NJW, 1993, 1461

⁴⁷ BVerfGE 86, 145, NJW 90, 3192

⁴⁸ Kaboğlu, s.90

⁴⁹ Kaboğlu, s.153, 174

⁵⁰ Kaboğlu, s.175

⁵¹ Akılhoğlu, s.49

hüküm taşırlar. Bunlardan hakların korunması ile ilgili olanlar temel haklar kesiminde düzenlenmişlerdir ve diğer temel haklardan hukuki nitelik farkları bulunmamaktadır. Bununla birlikte Akıllıoğlu, anayasal yönetsel haklar adını verdiği bu haklara daha büyük bir önem vermekte, onların kişi güvenliğinden öte, hukuk devleti koşulu da olduklarından sınırlandırılmalarının çok duyarlı bir konu olduğunu ifade etmektedir⁵². Akıllıoğlu'na göre anayasal yönetsel haklara, Anayasa md. 141'de dahildir⁵³.

Atalay ise, sadece hakların korunması ile ilgili hükümleri Alman hukukundaki terminolojiye uygun olarak "yargısal temel haklar" arasında kabul etmekte, ancak AİHS md. 6'yı da anayasada yer almamasına rağmen bu haklar listesinde saymaktadır. Buna gerekçe olarak da, 1982 Anayasası md. 90/V gereğince AİHS hükümlerinin iç hukuk kuralı niteliği taşıdıklarını göstermektedir⁵⁴. Atalay bunu takiben, anayasa hukukunun salt yazılı anayasa kurallarından ibaret olmadığını, insan hakları konusunda yazılı olmayan anayasa hukukundan da sözedilebileceğini ifade etmektedir. Bu yolla anayasada yer almayan haklar da anayasal koruma altına alınabilirler. Buna örnek olarak Anayasa Mahkemesinin direnme hakkına ilişkin verdiği kararı gösterilebilir⁵⁵. Yalnız Atalay gerekçeli karar kuralına hiç değinmemektedir.

Gerekçeli karar kuralı, adil yargılama hakkının ve bu nedenle de bir insan hakkının unsurudur. Gerçi AİHS'nin iç hukuktaki yerinin sadece kanun düzeyinde olduğu ve bir anayasal norm olmadığı görüşü de savunulmaktadır⁵⁶. Ancak, kanaatimce bu tartışmaya hiç girmeden gerekçeli karar, anayasal bir hak olarak kabul edilmelidir. Her şeyden önce aşağıda inceleneceği üzere, Anayasa md. 141/3'de açıkça gerekçeye yer verilmiştir. Bu düzenlemenin Anayasanın temel haklar bölümünde hakların korunması başlığı altında yer alması da, hakların korunması ile yakından ilgili ve bağlantılı bir hüküm olduğu açıktır. Hak arama özgürlüğü ve haklarla ilgili kişi güvenliğini koruyan diğer özgürlüklerin, adil yargılama hakkının ihlal edildiği, mahkeme kararlarının gerekçesiz ya da sözde gerekçelerle yazıldığı bir ortamda varolabileceklerini savunmak mümkün değildir. Kararın nedenlerinin bilinmediği, denetlenmediği, tartışılmadığı bir ortamda, insan haklarının yargı önünde korunmakta olduğu söylenemez. Bu nedenle, Türk Anayasa hukukunda da gerekçe, bir temel hak olarak görülmelidir. Gerekçesiz ya da sözde gerekçeli kararların AİHM önüne bireysel başvuru yoluyla götürülebileceği ve Türkiye'nin adil yargılama hakkını ihlalden tazminat ödemek zorunda kalabileceği ise zaten açıktır.

⁵² Akıllıoğlu, s.88

⁵³ Akıllıoğlu, s.309, 313, 314

⁵⁴ Atalay, s.442

⁵⁵ Atalay, s.442; Kaboğlu, s.45; E. 1988/2, K. 1988/1, T. 8.12.1988, AMKD, S.24, s.601

⁵⁶ Gözler, Kemal: Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu, Bursa, 1999, s.199vd.

2. Anayasa Md. 141 Fıkra 3

a. Amaç

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 141. maddesinin başlığı “Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması”dır. Madde başlığına dahil edilmek suretiyle önemi özel olarak vurgulanan mahkeme kararlarının gerekçeli olması gereği 141. maddenin 3. Fıkrasında bütün mahkemelere yönelik bir emredici kural olarak açıkça ifade edilmiştir: “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*”

Mahkeme kararlarının gerekçeli yazılması hakkındaki hükmün getiriliş amacı anayasa gerekçesinden anlaşılabilir. Zira Anayasanın 141. maddesinin gerekçesinde; “*Madde bütün kararların gerekçeli yazılmasını amir bulunmaktadır. Genellikle mahkeme kararlarına karşı kanun yolu açıktır. İlgilinin bu kanun yoluna başvurabilmesi için hakkındaki kararın gerekçesini bilmesi ve kanun yolu merciinde savunmasını bu gerekçeye göre yapabilmesi, inceleme merciin incelemesinde de gerekçesinin göz önüne alınması için kararın gerekçeli yazılması lazımdır.*”⁵⁷ ifadeleri yer almaktadır.

Aslında 1982 Anayasasının 141. maddesi, mahkeme hükümlerinin gerekçeli yazılması konusunda 1961 Anayasasının 135. maddesinin son fıkrasının aynen tekrarından ibarettir. Söz konusu hükmün 1961 Anayasasındaki gerekçesi, tarihi oluşum sürecinde niçin böyle bir emredici kurala anayasada yer verildiğini, geçmiş dönemlerin sakıncalı olaylarına atıfla daha net açıklamaktadır. Tamamen aynı ifadeyi içeren 1961 Anayasasının 135. maddesinin son fıkrasının gerekçesi şöyledir: “*Bazı yargı mercilerinin kararlarının tamamen gerekçesiz ve çok zaman bir satırdan ibaret olması şeklindeki mahzurları önlemek maksadıyla maddenin son fıkrası sevk edilmiştir.*”⁵⁸

Buna dayanarak gerekçeye Anayasada açıkça yer verilmesinin nedenleri şöyle özetlenebilir: Birincisi, geçmiş dönemlerde siyasi iktidarların baskı ve etkisi ile yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığının zedelenmesine karşı bir önlem. Gerekçeli karar, hem üst yargı organları tarafından denetlenebileceği, hem de kamuoyunda değerlendirilerek güven yaratacağı için, yargı bağımsızlığının sağlanması yönünde ek bir garantidir. İkincisi ise, doğrudan bireylere bir güvence sağlamak düşüncesidir. Özellikle de kanun yolu açık olduğunda, ilgilinin kararın gerekçesine göre kanun yoluna başvuru konusunda karar verebilmesi ve kararın üst yargı mercileri tarafından denetlenmesinin sağlanmaktadır. Bu ikinci neden, daha çok 1982 Anayasasındaki gerekçeden anlaşılabilir.

⁵⁷ Kocahanoğlu, Osman Selim; Gerekçeli ve Açıklamalı Anayasa; İstanbul 1993, s.191

⁵⁸ Kocahanoğlu, a.g.e. s.190

b. Güvence

Anayasa md. 141/III, mahkeme kararlarının gerekçeli olmasını anayasal norm haline getirerek, adil yargılama hakkının bu unsuruna anayasal güvence sağlamaktadır. Bu şekilde, insan haklarının yargı önünde korunmasına yönelik bir garanti getirilmekte, kişi özgürlüğüne güvence sağlanmaktadır.

Gerekçesiz ya da sadece bulunsun tarzında baştan savma gerekçeler genel olarak hukuk devleti ilkesine de aykırılık oluştururlar. Anayasa mahkemesinin yerleşik içtihadına göre, hukuk devletinde, Anayasanın açık kurallarıyla birlikte, hukukun bilinen ve tüm uygar ülkelerde benimsenen ilkelerine de uygun davranılması gerekir⁵⁹. Anayasanın açık kurallarına uygun davranılması, sadece yasama ve yürütmeden değil, aynı zamanda - hukukçulardan oluştuğu için daha büyük bir titizlikle davranması beklenen - yargı erkinden de beklenir. Zaten Anayasada da, “mahkeme kararlarının gerekçeli olmasını” düzenleyen 141. madde kuralı temel hak ve hürriyetler bölümünde devlete yönelik değil, “Yargı” başlığı altında doğrudan devletin organlarından mahkemelere yönelik olarak getirilmektedir. Anayasa Mahkemesi de bu konuda titiz davranmakta, mahkemelerin gerekçe göstermeden hüküm kurmasının Anayasaya aykırı olacağını vurgulamaktadır⁶⁰.

Sadece gerekçesiz kararlar değil, fakat aynı zamanda sözde (görünürde) gerekçeler ve özellikle formül gerekçeler de Anayasa md. 141/3’e aykırıdır. Hükmün 1961 Anayasasındaki gerekçesinden de açıkça anlaşılacağı üzere, sadece gerekçesiz olanlar değil, aynı zamanda sadece bir satırdan ibaret olan gerekçeler de mahzurlu kabul edilmişlerdir. Sözde (görünürde) gerekçenin de bu kapsamda değerlendirileceği ve md. 141 f. 3 hükmüne aykırı olacağı açıktır. “Düzeltilmesi istenen karardaki gerektirici nedenler” gibi tek satırlık ifadelerden oluşan gerekçeler ile formül gerekçeler, Anayasa md. 141/III’de adil yargılama hakkının unsuru olarak güvenceye alınan gerekçe kuralının açık ihlalini teşkil ederler.

Anayasa md. 141/III’e aykırı olarak, gerekçesiz ya da sözde gerekçeli bir karar verilmesinin yaptırımı ne olabilir? Bu karar, kanun yolu açık bir karar ise, kanun yolu aşamasında bozulabilir. Ancak kesinleşmiş kararlara ve Yargıtay kararlarına karşı AİHM’ne bireysel başvuru dışında bir yol bulunmamaktadır. Aşçıoğlu’na göre, gerekçesiz karar affedilmez bir usul hatası olmakla birlikte geçerlidir. Anayasaya aykırı olması bu sonucu değiştirmez⁶¹. Uygulamada da bu sonucun geçerli olduğunu söylemek gerekir. Kanaatimce gerekçe yargı kararının zorunlu unsurudur ve bu nedenle gerekçesiz ya da sözde gerekçeli karar anayasa hukukunun bakış açısından

⁵⁹ 1.2.1996 tarihli Any. Mah. Kararı, Esas: 1995/20, Karar: 1996/4; Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi 1997, 2. Cilt, s.546

⁶⁰ 26.1.1978 tarihli Any. Mah. Kararı, Esas: 1977/132, Karar: 1978/6, RG. 14.3.1978, 16228

⁶¹ Aşçıoğlu, s.59

tereddütsüzce “yok” hükmünde sayılmalıdır. Ancak usul hukuku yönünden doğabilecek sakıncalar değerlendirilmeden bu konuda son sözün söylenmesi doğru değildir⁶².

c. Önem

Anayasada açıkça öngörülmemiş olsaydı bile, gerekçe kuralının adil yargılama hakkının unsuru olarak yine de anayasal koruma altında olacağı daha önce belirtilmişti. Bu nedenle Anayasa md. 141/III hükmü ilk bakışta gereksiz bir hüküm olarak görülebilir. Ancak bu hüküm yararsız bir hüküm olarak görmek doğru değildir. Her şeyden önce yargı kararlarında bu hükmün açık varlığına rağmen şu an dahi gerekçe kuralının ihlal edildiği unutulmamalıdır. Bir de bu kuralın Anayasada hiç yer almaması durumunda ne olabileceği düşüncesi, anayasaya bu hükmü koyanların haklı olduğunu, bu hükmün hiç de gereksiz olmadığını göstermektedir.

Fakat Anayasa md. 141/III'deki hükmün henüz farkedilmemiş başka bir önemi vardır. AİHM kararlarına göre, gerekçeli karar kuralı mutlak bir kural değildir. Her türlü mahkeme kararının gerekçeli olması gerekmez. Gerek davanın, gerekse yargılama merciinin (jüri mahkeme, ikinci derece yargılaması gibi) özelliği bakımından istisnalar mümkündür. Zaten, kanun yolları mevcut olmadığında, gerekçeli karar kuralına fazla önem verildiği söylenemez.

Alman Hukukunda da gerekçeli karar, hukuki dinlenilme hakkının bir unsuru olarak anayasal güvence altında görüldüğü halde, benzeri bir durum söz konusudur. Alman Medeni Usul Yasasına göre, mahkeme kararının gerekçeli olmasının gerekmediği durumlar mevcuttur ve bu durum anayasaya aykırılık teşkil etmez. Hatta Alman Medeni Usul Yasasında tarafların isteği üzerine gerekçe yazılmayabileceğine dair bir hüküm dahi mevcuttur.

Türk hukukunda ise Anayasa md. 141/III hükmü karşısında böyle istisnalar düşünülemez, gerekçe kuralı mutlaktır. Çünkü madde metninde açıkça “*bütün mahkemelerin her türlü kararları*” denilmek suretiyle, hiçbir mahkemenin hiçbir kararı için gerekçe kuralından istisna yapılamayacağı öngörülmüştür. Bunun da iki sonucu vardır: Birincisi, kanun çıkartmak suretiyle gerekçe kuralına bir istisna getirmek mümkün değildir. Böyle bir hüküm Anayasaya aykırı olacağı için iptal edilecektir. İkincisi ise uygulama için çok önemlidir: Eğer Anayasa md. 141/III hükmü bu derecede mutlak olmasaydı, örneğin Yargıtayın karar düzeltme taleplerine ilişkin kararları, AİHM içtihadı da gözönünde tutularak, gerekçe kuralından müstesna tutulabilir. Çünkü, karar düzeltme talebinin reddi ya da kabulü halinde, bu karara karşı gidilebilecek bir kanun yolu yoktur. Ancak Anayasa md. 141/III'ün gerekçe kuralı mutlak olduğundan, istisnası olamayacağından, bir kanun yolunun mevcudiyetine bakılmaksızın her türlü mahkeme kararı ve bu arada karar düzeltme kararları ve Yargıtayın kesinleşmiş Genel Kurul kararları da gerekçeli olmak zorundadır. Aksi

⁶² Özekes, Muhammed: “Medeni Usul Hukukunda Yok Hüküm ve Etkisiz Hüküm”, YD Ekim 2000, Cilt 26, sayı 4, s.661vd.

tutum, hem Türk hukukuna, hem de Türk hukukunca tanınmış bir hakka aykırı olduğundan AİHS'ne aykırı olacaktır.

IV. GEREKÇE EKSİKLİKLERİ

1. Gerekçe Noksanı Sayılan Haller

Gerekçe noksanı sayılan haller ve çeşitleri konusunda en ayrıntılı çalışma, Çetin Aşçıoğlu'nun "*Yargı Kararlarında Gerekçe*"⁶³ başlıklı tebliğidir. Aşçıoğlu, gerekçe noksanı sayılan halleri dört grupta incelemektedir: Dış gerekçe noksanı, sözde (görünürde) gerekçe, iç gerekçe noksanı ve nitelendirmede gerekçe noksanı veya çelişkili gerekçe. Dış gerekçe noksanı, hakimin yargılama sonunda verdiği hükmün dayanağı olan maddi ve hukuki unsurları göstermemesi halinde sözkonusu olur. Dış gerekçe noksanı sayılan durumlar yalnız alt dereceli mahkemelerde değil, Yargıtay kararlarında da görülmektedir. Aşçıoğlu buna Yargıtayın formül haline (A1-A2-C1-C2 gibi) getirilmiş aşağıdaki gibi karar örneklerini misal vermektedir:

"Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı kanıtlara, yasaya uygun gerektirici nedenlere, özellikle delillerin değerlendirilmesinde bir isabetsizlik görülmemesine göre onama (yargıtay A4 örneği)"⁶⁴

Özetle, hükmün dayanağı olan olgular ve hukuki nedenlerin gösterilmediği, bunun yerine; " *tarafların toplanan delillerine, tanık beyanlarına, dosyadaki yazılara, yasaya uygun gerektirici nedenlere, mahkemede hasıl olan vicdani kanaate, yeterli görülen uzman bilirkişi raporuna...*" vb. yuvarlak ve anlamsız sözlerle gerekçe yazıldığı durumlarda dış gerekçe noksanı mevcuttur.

Sözde (görünürde) gerekçe ise, mantıki ve hukuki inceleme yapmadan, maddi ve hukuki unsurları özet olarak ve yüzeysel bir biçimde tetkik ve açıklama ile yetinilmiş olması halinde sözkonusu olur. Mahkemeler, öncelikle uyuşmazlık konusu olaydaki vakıaları belirlemek, gerekçelerinde bunları, bunlarla ilgili delilleri, ret ve üstün tutma nedenlerini, sabit görülen vakılarda bunlardan çıkarılan sonuçları incelemek zorundadırlar. Bunlar yapılmadan, sadece olguların ve sonucun (örneğin, trafik kazası ile haksız fiilin oluştuğu, davalının özensizce davranışı ile sözleşmeye aykırı davrandığı şeklinde) açıklanmasında sözde gerekçe vardır. Kararda somut olaya uygulanacak hukuk kuralının niçin kabul edildiği ve bu kuralın uyuşmazlığa etkili unsurları tartışılıp açıklanmamışsa yine görünürde bir gerekçe sözkonusudur⁶⁵.

İç gerekçe noksanı ise kural olarak bir gerekçenin mevcut olduğu, ancak farklı yönde bir karara yolaçabilecek ölçüde önemli olan unsurların tartışılmamış olması halinde sözkonusudur. Örneğin tazminat kapsamına etkili olabilecek olguların veya

⁶³ Aşçıoğlu: Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Bildiriler-Tartışmalar IX, 8-9 Mayıs 1992, s.48 vd.

⁶⁴ Aşçıoğlu, s.49

⁶⁵ Aşçıoğlu, s.49, 50

BK md. 41'deki kusur sorumluluğu yanında BK md. 55'deki kusursuz sorumluluğun tartışılmaması sonucunda farklı kararlara varılmış ise, iç gerekçe noksanından bahsedilir⁶⁶.

Son olarak çelişkili gerekçe ile kastedilen ise, olgu ve hukuk açısından doğru hususlardan hareket edildiği halde yanlış sonuçlara varılmasıdır⁶⁷.

Aşçıoğlu'nun bu tasnifi açıklayıcı olması bakımından önemli ve değerli olmakla birlikte mutlak değildir. Bu dört kategoriye başka kategoriler eklenebileceği gibi, farklı adlandırmalar da mümkündür⁶⁸. Nitekim Yargıtay kararlarında gerekçe noksanı durumlarının genelde sözde (görünürde) gerekçe olarak nitelendirildiği görülmektedir ki bunun da yanlış olduğu söylenemez⁶⁹. Aşçıoğlu'nun verdiği örnekler ise tamamen yerindedir. Özellikle Yargıtay'ın formül onamaları sözde gerekçenin tipik örnekleri olarak gerekçe bakımından noksandırlar.

2. Gerekçenin İçermesi Gereken Hususlar

Gerekçe eksikliklerini belirleme ve sınıflandırma kadar, eksik olmayan, doğru yazılmış bir gerekçenin neleri içermesi gerektiğini belirlemede önemlidir. Gerekçe, yargılama faaliyeti sonucu tespit edilmiş maddi olgu ve olaylar ile mahkemenin hükmü arasında bir köprü işlevini görür. Gerekçe bölümünde hükmün dayandığı hukuki nedenler açıklanır⁷⁰. Bir hükmün gerekçe bölümünün hangi unsurları içereceği açıkça kanun koyucu tarafından belirtilmemekle birlikte, HUMK'nun 388. maddesinin 3. Bendi bu konuda açıklayıcıdır⁷¹. HUMK md. 388/3'e göre, hükümde, iki tarafın iddia ve savunmalarının özeti, çekişmeli konular hakkında toplanan deliller, delillerin tartışması, ret ve üstün tutma sebepleri, sabit görülen vakıalarla bunlardan çıkarılan hukuki sebep ve sonuç gösterilmelidir.

HUMK md. 388/3'ün bu ifadesi karşısında, gerekçenin ayrıntılı ve açıklayıcı olması gerektiği sonucu çıkartılabilir. Kanıtlar tartışılacak, ret ve üstün tutma nedenleri gösterilecek, neden - sonuç ilişkisi içinde kararın hukuki sonuç ve nedenleri anlatılacaktır. İtalyan Yargıtayının bir kararında ifade edildiği gibi: "*Her yargı kararı, gerekçesinde sorunları tek tek yanıtlayıp çözen, mantıki ve hukuki bütünlük sergileyen bir yapıt olmak zorundadır.*"⁷² Yargıtay 15. Hukuk Dairesi de 8.3.2000 tarihli, 2000/829 esas ve 2000/1121 karar sayılı kararında gerekçeli kararın nasıl olması

⁶⁶ Aşçıoğlu, s.51

⁶⁷ Aşçıoğlu, s.52

⁶⁸ Çağa, Tahir: Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Bildiriler-Tartışmalar IX, 8-9 Mayıs 1992, Tartışmalar, s.64

⁶⁹ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, E. 2000/829, K. 2000/1121, T. 8.3.2000: YKD, Cilt:26, Sayı:10, Ekim 2000, s.1562; Selçuk, s.37

⁷⁰ Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt II, Ankara, 1980, s.2095

⁷¹ Kuru/Arslan/Yılmaz, s.338

⁷² İtalyan Yargıtayı, 20.12.1989; Selçuk, s.37

gerektiğini özlü ve çok güzel bir şekilde ifade etmektedir: “*Varlığından söz edilebilmesi için gerekçenin yargılama safahatine uygun olması gerekir.*”⁷³

Gerekçe, öncelikle tarafların ikame ettiği ve toplanan deliller uyarınca mahkemenin doğruluğunu tespit ettiği vakıaları içermelidir. Bunun yanında, hükme dayanak olan hukuki nedenler mutlaka gerekçede yer almalıdır. Gerekçe özlü ve anlaşılır olmalı, kaybeden tarafı ikna edebilmelidir⁷⁴. Taraflar gerekçeden hükmün nedenlerini açıkça anlayabilmelidirler. Yalnız kararın tarafları ikna ediciliği ve anlaşılabilirliği, tarafların hukuki yardım alacakları düşünülerek değerlendirilmelidir. Yoksa karar nedenlerinin hukuku bilen bilmeyen herkes tarafından anlaşılabilir şekilde yazılması beklenemez⁷⁵.

AİHM’ ne göre “*mahkemeler kararlarının dayandığı gerekçeleri mutlaka yeterli açıklıkla belirtmek zorundadırlar*”⁷⁶. Bunun anlamı da şudur: “*Gerekçe ile karardan çıkarılabilecek sonuçların açık ve belirli olması sağlanmalıdır.*”⁷⁷ En önemlisi de; gerekçe tarafların sorunla ilgili iddiasını ele almalı, bu iddiayı açık ve anlaşılabilir bir şekilde yanıtlamalıdır. Böyle bir yanıt kararda yoksa, karar verirken mahkemenin gerekçesinin ne olduğunu anlamaya imkan yoktur.⁷⁸ Özellikle de gerekçeye dayanak olan olgular kararda mutlaka gösterilip değerlendirilmiş olmalıdır. AİHM, Belçika’da baroya kayıt talebi Baro yönetim kurulu tarafından reddedilen ve idari yargı yoluyla da bir sonuç alamayan De Moor’un davasında, gerekçeli karar yönünden adil yargılama hakkının ihlalini kabul etmiştir. Çünkü olaya konu kararda, aday De Moor’un hangi olgular nedeniyle kanunun baroya kayıt için öngördüğü şartlara uygun olmadığı açıklanmamıştır⁷⁹.

Ancak, gerekçede iddia ve savunmanın konusu olan her hususa değinilmiş olması beklenemez. Yargının mümkün olan hız ve tasarrufla işlemesi gereği ve mantıki nedenler karşısında, karara etkisi olmayan hususlar gerekçe kapsamı dışında bırakılabilirler. AİHM’nin de bir kararında belirttiği gibi, ileri sürülen her türlü iddiaya gerekçede ayrıntılı olarak yer verilmesi beklenmemelidir⁸⁰.

Fakat asıl hususlar, yani iddia ve savunmanın dayandığı esaslı olgular mutlaka gerekçe kapsamında değerlendirilmiş olmalıdırlar. AİHM’nin Ruiz Torija - İspanya⁸¹ ve Hiro Balani - İspanya⁸² kararlarında, davalı kiracının zamanaşımı savunması

⁷³ YKD, Cilt:26, Sayı:10, Ekim 2000, s.1562

⁷⁴ Blomeyer, Arwed: Zivilprozeßrecht, Berlin, 1963

⁷⁵ Musielak, Hans-Joachim: § 313 ZPO, Rn. 14, in: Münchener Kommentar zur ZPO, Band 1, München, 1992

⁷⁶ Hadjianastassiou/Yunanistan (69/1991/321/323)

⁷⁷ Higgins ve Diğerleri/Fransa 19.2.1998

⁷⁸ Ruiz Torija/İspanya, 9.12.1994, A 303-A: E.H.R.R. 19:553

⁷⁹ De Moor - Belçika, 23.6.1994, Seri A No: 292-A; E.H.R.R. 18:372

⁸⁰ Van De Hurk - Hollanda, 19.4.1994, Seri A No: 288; E.H.R.R. 18: 481

⁸¹ Seri A No. 303-A; E.H.R.R. 19:553, 9.12.1994

⁸² Seri A No. 302-B; E.H.R.R. 19:566, 9.12.1994

tartışma konusu olmuştur. Zamanaşımı iddiası gerek ilk derece ve gerekse yüksek mahkeme tarafından incelenmeden dava kiracı aleyhine sonuçlandırılmıştır. AİHM, gerekçe gösterme yükümlülüğünün davadaki her türlü iddianın ayrıntılı bir şekilde yanıtlanması şeklinde anlaşılacağı, gerekçe zorunluluğu kapsamının kararın niteliğine ve olayın şartlarına göre değişebileceğini vurgulamakla birlikte, olayda zamanaşımı iddiasının sorunla açıkça ilgili ve dava bakımından belirleyici olduğuna işaret etmiştir. AİHM, olayda İspanyol Yüksek Mahkemesi bu iddiayı yanıtlamadığından, bu iddiayı ele almayı sadece ihmal mi ettiği yoksa bu iddiayı reddetmeyi mi amaçladığı ve eğer iddiayı reddetmeyi amaçladı ise böyle karar verirken gerekçesinin ne olduğunu anlamak mümkün olmadığından, olayda gerekçeli karar hakkı bakımından adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir⁸³.

Alman Anayasa Mahkemesi de anayasa şikayeti yoluyla incelediği bir davada, mahkemenin iddia ve savunmanın dayandığı esaslı olguları karar gerekçesinde değerlendirmemesini, Alman Anayasasındaki hukuki dinlenme (rechtliches Gehör) hakkının ihlali olarak kabul etmiştir⁸⁴. Yine Alman Anayasa Mahkemesine göre taraflardan birinin iddia ya da savunmasının gerekçede hiç dikkate alınmamış ya da yeterince incelenmemiş olması hukuki dinlenme (adil yargılanma) hakkının ihlalidir⁸⁵. Gerekçede hükmün nedenlerinin kısaca ifade edilmiş olması da mümkündür. Fakat bu nedenlerin sadece birer sözcükle hatırlatılması, hele de formül şeklinde verilmesi yeterli değildir⁸⁶.

Özellikle Yargıtay kararları için geçerli olan bir husus da, gerekçede mutlaka karşı oylara, azınlık görüşlerine yer verilmesi gereğidir. Heyet halinde karar verilmesi halinde mahkeme kararı çoğunluk ve azınlık oylarından oluşan bir bütün olarak görülmelidir⁸⁷. Sonucun çoğunluk görüşüne uygun olması, azınlık görüşünü gereksiz ve yararsız hale getirmez. Karar, çoğunluk ve azınlık görüşlerinin tartışılmasını da yansıtmalı, karşı oyların gerekçesi bilinenek çoğunluk görüşünü değerlendirme fırsatı taraflardan ve hukuk bilimcilerinden esirgenmemelidir. Bunun için hem karşı görüşte olan yargıçlar, karşı oy yazısı yazmayı bir sorumluluk olarak kabul edip yerine getirmeli, hem de karar metinlerinde bu karşı oylara yer verilmelidir⁸⁸.

Yukarıda anılan Yargıtay 15. Hukuk Dairesinin kararına tekrar atıf yapılarak, bir karar gerekçesinin yazımında mahkemeden beklenenin ne olduğu özetle şöyle ifade edilebilir: “*Karar yazımında işin önemiyle mütenasip emek esirgenmemeli, beklenen özen gösterilmelidir.*”

⁸³ Karar Metni: **Doğru**, Osman: İnsan Hakları Avrupa Divanı Kararlar Rehberi, 1960-1994, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul 1999, s.512vd

⁸⁴ BverfGE v. 13.11.1992, NJW, 1993, 1461

⁸⁵ BVerfGE 86, 145, NJW 90, 3192

⁸⁶ **Musielak**, Rn. 14

⁸⁷ **Karayalçın**, Yaşar: “Butlan (geçersizlik) - “İşçi” Sıfatı - Kıdem Tazminatı”, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Bildiriler-Tartışmalar, IX, Ankara, 1992, s.127, 143

⁸⁸ **Doğanay**, İsmail: Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu IX, Bildiriler-Tartışmalar, Ankara, 1992, Tartışmalar, s.67, 70